

ROTTERDAMSE DEBATGEZELSCHAPPEN IN DE 19DE EEUW

DOOR J. E. VAN DER POT

IN het voorjaar van 1948 trof ik in de bibliotheek van wijlen Dr. H. P. N. Muller te 's Gravenhage, waaruit ik voor het Leeskabinet de eerste keuze had, een aantal jaarverslagen aan van drie verschillende Rotterdamse debatgezelschappen uit de tweede helft van de 19de eeuw. Pogingen, om deze onvolledige reeksen te completeren, hadden slechts een pover resultaat: noch het Gemeente-archief, noch de Gemeente-bibliotheek bleken hiervan iets te bezitten. Alleen kon Mr. H. C. Hintzen mij, uit de nalatenschap van zijn vader G. H. Hintzen, nog een kleine aanvulling bezorgen. Nochtans leek het mij de moeite waard om hierover het een en ander mede te delen, daar het ons een typische kijk vergunt op de maatschappelijke en geestelijke vraagstukken, waarvan men toentertijd vervuld was en de houding die men daartegenover aannam.

Het oudste debatgezelschap, waarvan hier sprake zal zijn, werd in 1866 opgericht onder de naam van „het Rotterdamsch Spreekgezelschap”. Het schijnt in 1880 te zijn opgeheven.

Hiernaast werd in 1870 opgericht de „Vereeniging tot oefening in het spreken in het openbaar”, in de wandeling ook wel genoemd: de vereniging met de lange naam. Zij heeft bestaan van 1870-1893.

Tenslotte ontstond weer hiernaast het „Spreekgezelschap”, dat slechts van 1887-1892 heeft gebloeid.

Van het Rotterdamsch Spreekgezelschap ontbreken helaas de 3 eerste jaarverslagen. Ik heb mij moeten tevredenstellen met de 11 overige, die lopen van 1869-1880.

In het reglement wordt als doel aangegeven: „het oefenen der leden in het openbaar bespreken van vraagstukken van algemeen belang”. „Het bezigt als middel daartoe het verdedigen van stellingen, bevattende eene bepaalde meening over eenig betwistbaar punt”.

Art. 3 maakt, sinds 1876, een merkwaardig onderscheid tussen de leden, die toetraden bij de oprichting van het

Spreekgezelschap en de nieuwe leden. Want: „alle leden zijn bevoegd aan de werkzaamheden der Vereeniging deel te nemen, zonder daartoe verplicht te zijn”. Maar „nieuwe leden zijn gehouden, binnen het jaar na hunne aanneming minstens eenmaal, 't zij als verdediger, 't zij als opponent, aan het debat deel te nemen. Een maand vóór het verstrijken van dien termijn worden zij door het bestuur aan deze verplichting herinnerd. Wordt daaraan niet voldaan, dan houden zij op lid der Vereeniging te zijn"! Het is merkwaardig, dat het reglement in 1876 herdrukt werd met geen andere dan deze wijziging of liever toevoeging. Het was trouwens het herstel van de oorspronkelijke opzet. Men was n.l. niet tevreden over de latere aanwas van leden, zoals wij zullen zien. Hoe 't ook zij, in elk geval konden de nieuwe leden, als zij zwegen, zich onmogelijk verschuilen achter een jeugdige bescheidenheid!

Een tweede merkwaardigheid, maar die geldt ook voor de later te bespreken debatgezelschappen, is, dat steeds de stellingen met de daarop voorgestelde amendementen in stemming werden gebracht door de voorzitter. Hier hebben wij echter aan te danken, dat wij (bij ontbreking van notulen) toch enige indruk kunnen verkrijgen van de reacties en gevoelens der aanwezige leden. Men kreeg die stellingen 3 weken tevoren thuisgestuurd en kon zich op de avond zelf bij de secretaris als opponent laten inschrijven; maar na 10 uur niet meer!

Er werd... om de 14 dagen vergaderd! Natuurlijk was er met Kerstmis en Pasen enige onderbreking; maar men zag toch kans, om tussen half October en half April jarenlang 12 vergaderingen te houden. Alleen op 't laatst werden het er 8 en 6.

Toch waren die 12 vergaderingen op een winter aanvankelijk nauwelijks genoeg! Want, als er bij het opmaken van het rooster voor het volgende seizoen zich méér verdedigers van stellingen aanboden, dan er beschikbare avonden waren, dan besliste het lot. De teleurgestelden hadden dan echter de voorkeur op de spreekbeurten van het daaropvolgende seizoen! Maar wie zijn aanvankelijke toezegging niet nakwam, kreeg f 10,— boete!

Dat er bij het bestuur een zeker censurrecht bestond ten aanzien van de in te zenden stellingen, zal wellicht alleen provisorische betekenis hebben gehad. (Men moet bij een reglement op zijn hoede zijn!) Is er ooit gebruik van gemaakt, dan was de verdediger verplicht, binnen 8 dagen met andere stellingen aan te komen, ten genoegen van het bestuur. En anders werd hij beboet!

De verdediger mocht nooit langer dan een half uur aan 't woord zijn; de opponenten niet langer dan een kwartier. Voor te stellen amendementen mochten niet de ontkenning of het tegenovergestelde uitdrukken van wat de stelling bevatte! Maar daar is nogal eens tegen gezondigd! Ze moesten door minstens 3 leden ondersteund worden en schriftelijk bij de voorzitter ingediend.

De sprekers behoorden te stáán, als zij aan 't woord waren. Gasten konden op alle vergaderingen worden geïntroduceerd; zij konden ook aan het debat en aan de stemming over de stellingen deelnemen.

Tot zo ver onze inlichtingen uit de statuten. Natuurlijk leren wij uit de Jaarverslagen de practijk beter kennen.

Deze Jaarverslagen werden aan het eind van elk verenigingsjaar uitgebracht, als men zich aan een vriendschappelijke dis verenigde, ter herdenking van de vele genoegelijke avonden, die het gezelschap voor de leden had opgeleverd. In 1870 bedroeg het aantal 52 leden. De rechter Mr. L. G. Greeve is de eerste 4 jaar voorzitter geweest en moet nu aftreden. De ijverige secretaris, Dr. P. F. Hubrecht, aan wie het gezelschap zijn ontstaan grotendeels te danken had, verlaat Rotterdam wegens zijn benoeming tot Secretaris-Generaal van Binnenlandse Zaken. A. Plate volgt op als secretaris; Mr. E. E. van Raalte (de latere minister van justitie) volgt op als voorzitter.

Het verslag zegt, dat als gewoonlijk de aan de orde gestelde onderwerpen zich kenmerkten door grote verscheidenheid en meest alle gekozen waren uit de maatschappelijke vraagstukken van de dag. Achtereenvolgens werden behandeld: de jury, het internationaal muntstelsel, de vrije uiting der gedachte, de afvoer van faecaliën, het hoger onderwijs in de godsdienstwetenschappen, de staande legers, de jacht-

wet, de regeling van de arbeid van kinderen in fabrieken, de armenzorg, het successierecht in de rechte lijn, de leerplicht en het afstemmen van begrotingen om redenen daarbuiten. En alsof dit nog niet genoeg was, werden er in die winter van 1869 op '70 nog 2 buitengewone vergaderingen ingelast: op de eerste sprak de voorzitter Mr. van Raalte over het toen veel besproken koffieveilingstelsel van de Nederl. Handel Mij., waarbij meer dan 60 gasten werden geïntroduceerd, „waaronder wij gaarne velen onzer geachtste handelaren opmerkten”, zegt de verslaggever. „Wij vleijen ons, dat ons gezelschap bij die gelegenheid een niet ongunstigen indruk naar buiten heeft gemaakt”. De tweede maal behandelde de gast Mr. H. H. van Cappelle, uit Arnhem, de voorschriften der Grondwet omtrent de vrijheid van stemmen in de Staten-Generaal.

Voorts werd er in dit seizoen contact verkregen met twee zusterverenigingen elders: met de Haagsche Vereeniging tot oefening in het voeren van Debatten en met de Geldersche Maatschappij voor Geschied- en Letterkunde te Arnhem onder de zinspreuk: Prodesse conamur. Wederkerig zou men voortaan elkaar de aangekondigde stellingen sturen.

Natuurlijk zou het wel aardig zijn, om alle stellingen en de stemmingen daarover weer te geven, maar dat zou veel te ver voeren. Hier en daar doe ik daarom slechts een greep. Als E. E. St. Martin stelt, dat „de faecale stoffen eener stad kunnen weggevoerd worden, zonder de gezondheid, de reinheid en de finantiën der stad te kort te doen”, wordt in de plaats hiervan een amendement aangenomen, zeggende dat „de faecale stoffen eener stad *moeten* worden weggevoerd, zonder de gezondheid en de reinheid der inwoners te benadeelen”. Het mag dus best wat kosten ook!

Als E. K. J. Verkouteren stelt, dat „de staande legers onmisbaar zijn” en dat voor Nederland een kaderleger moet worden aangevuld door dienstplicht bij loting, worden beide stellingen met grote meerderheid verworpen.

Als R. P. Thoofst stelt: „wettelijke leerpligtigheid is in Nederland niet wenschelijk”, wordt deze stelling (met een kleine meerderheid) eveneens verworpen.

De eerste vergadering na het uitbreken van de Frans-

Duitse oorlog, op 8 Nov. '70, worden door Mr. van Raalte de volgende stellingen verdedigd: „Duitschland's overwicht in de hedendaagsche wereldgeschiedenis is een verblijdend teeken des tijds”. „Daarom is het wenschelijk, dat een ééinig Duitschland, sterk in zich zelf en machtig naar buiten, uit de tegenwoordige gebeurtenissen verrijze”. „Geen kleingeestige vrees voor het verlies onzer onafhankelijkheid weerhoude ons, den uitslag van den reuzenstrijd met Frankrijk dankbaar toe te juichen”. Deze stellingen werden echter en bloc verworpen met 19 tegen 14 stemmen! De totstandkoming van het koninkrijk Italië wekt in dit jaar eveneens grote beroering. En het behoud van Nederland's onafhankelijkheid komt meer dan eens ter sprake.

Ter zake van de algemene dienstplicht waren de gevoelens van het gezelschap in December 1870 wel anders, dan in Januari van datzelfde jaar! Als P. Haverkorn van Rijsewijk stelt: „De invoering van algemeene dienstplichtigheid is onraadzaam, als schadelijk voor de intellectueele ontwikkeling van het volk”, wordt een amendement van Dr. van Dissel aangenomen, luidende: „De invoering van algemeene dienstplichtigheid is *niet* schadelijk voor de algemeene intellectueele ontwikkeling”. Een betere organisatie onzer strijdkrachten wordt wenselijk gevonden. De aandacht van de wetgever wordt gevraagd voor socialisme en communisme. Gepleit wordt voor uitbreiding van het middelbaar onderwijs voor meisjes. Geprotesteerd wordt tegen de afstand van de Nederlandse nederzettingen aan de Kust van Guinea. Maar bij alle politieke en sociale discussies wordt toch ook voor afwisseling gezorgd: een lid vestigt de aandacht op de verdiensten van de Franse dichter Béranger; een ander op de invloed, die het drama uitoefent op de veredeling en ontwikkeling van het volk. De conclusie was: een gunstige. De verdediger had die avond echter juist het tegendeel willen beweren, maar de vergadering ging daarmee helemaal niet accoord! In het volgende jaarverslag zien wij, dat dit onfortuinlijke lid voor zijn lidmaatschap meende te moeten bedanken.

Daar lezen wij ook, dat het gezelschap telkens de meeste versterking ontvangt van de zijde van hen, die zich hier van buitenaf komen vestigen en die behoefte hebben aan dege-

lijker wisseling van gedachten, dan in societeit en koffiehuis, of vriendenkring mogelijk is. Inderdaad zien wij onder de debaters vaak de namen genoemd van mannen als Dr. E. F. van Dissel, die hier bruggen, viaduct en postkantoor bouwde en Dr. C. P. Tiele, weldra hoogleraar te Leiden enz.

Het oudste van alle Spreekgezelschappen of Debatingclubs in ons land, de Vrijdagsche Vereeniging te Amsterdam, verzocht in dit jaar (1872) aan de zusterverenigingen om haar de statuten toe te zenden. Spoedig hierna volgde de uitnodiging om twee afgevaardigden te zenden naar de feestvergadering van de Amsterdamse vereniging ter viering van haar 25-jarig bestaan. (Die Vrijdagsche Vereeniging dateerde dus van 1847.) Blijkens het rapport was het een zeer geslaagd feest. Maar men bracht de wetenschap mee, dat ook de ervaring van veel oudere Debatingclubs (evenals de geschiedenis van alle verenigingen, die geen vermaak in de gewone zin ten doel hebben) leert, dat dergelijke gezelschappen slechts een betrekkelijk klein aantal leden tellen, die trouw opkomen en ijverig deelnemen aan de werkzaamheden. Alleen bij uiterst actuele onderwerpen pleegt de opkomst groter te zijn.

Dit acht de secretaris van dat jaar, Haverkorn van Rijsewijk, echter verkeerd; want het Gezelschap is geen politieke vereniging, waar het leven kwijnt, als er op het staatstoneel weinig voorvalt; alles behoort er thuis, wat het intellectuele leven betreft. Eigenlijk moest er geen enkele gebeurtenis of verschijnsel, van betekenis voor wetenschap, kunst, maatschappij en staat, voorbijgaan, zonder hier behandeld te worden! Opdat men zich aan de edelste onderwerpen in de wel-sprekendheid kon oefenen!

In dit seizoen was o.a. een pleidooi voor de invoering van de inkomsten-belasting met een zeer kleine meerderheid aangenomen; eveneens, maar met grote meerderheid, de volledige scheiding van Kerk en Staat; maar verworpen het in bescherming nemen van Bismarcks represaille-maatregelen tegen de inwoners van bezet-Frankrijk wegens het vermoorden van Pruisische soldaten.

Godsdienst-onderwijs op de openbare school werd wenselijk geacht; krachtige voortzetting van het werk aan de

Nieuwe Waterweg eveneens; aansluiting van Nederland aan het Duitse Tolverbond afgekeurd.

In September 1872 heeft het 5de congres van de „Internationale” plaats in Den Haag. In de eerste vergadering daarop, in October, wordt de stelling verdedigd en aangenomen, dat de Regering geen bevoegdheid had, deze vergadering te verbieden; maar de volgende stellingen, inhoudende dat de Regering zulk een bevoegdheid moest hebben en vreemdelingen, gevaarlijk voor de publieke rust, over de grenzen moest kunnen zetten, worden met de grootst mogelijke meerderheid verworpen!

Een andere maal erkent men, dat er politieke partijen moeten zijn; maar, dat het „staan buiten de partijen” plichtverzaking zou zijn, wordt door een kleine meerderheid niet toegegeven.

De volksvermaken hebben ook de aandacht en eisen blijkbaar dringend verbetering. (De Rotterdamse kermis had een slechte reputatie!)

Dan is er in Januari 1873 een zeer drukbezochte Buitengewone vergadering, omdat Prof. Dr. Allard Pierson komt spreken over Theokratie en Rechtstaat, die z.i. een volstrekte tegenstelling vormen. Maar zijn stellingen worden niet in stemming gebracht, al is er wel gedebatteerd.

Dezelfde maand nog is zijn broer N. G. Pierson als spreker te gast, om te pleiten voor het tot stand komen van talrijke arbeidersverenigingen hier te lande, naar Engels voorbeeld. Met grote meerderheid worden zijn stellingen aangenomen.

Veertien dagen later maakt men zich weer warm over de afvoer van faecaliën! Hiervoor komt nu Jan Hudig in 't geweer. Als iemand de voorkeur geeft aan een verbeterd tonnensysteem, krijgt hij een grote meerderheid tegen zich!

Verder gaat het dit seizoen nog over: het Darwinisme, dat men nièt gevaarlijk acht voor de zedelijkheid; over de spelling van De Vries en Te Winkel, die men... afkeurt; over de medische doctorstitel, die men niet voor alle geneeskundigen nodig vindt; over verandering van muntstandaard voor Nederland, die men wèl nodig acht; en eindelijk, bij wijze van slot-effect, J. A. Alberdingk Thijm, uit Amsterdam, de bekende taalkundige, die bovendien voorzitter was van de

„Vrijdagsche Vereeniging” aldaar, over: „Kunst is geen Regeeringszaak”, dan ook Wetenschap niet; met een ongekende grote opkomst van leden en liefst 132 gasten, in de grote zaal van het Nut. Wel debat, geen stemming. (De vergaderingen hadden anders plaats in het Notarishuis.)

In de winter van '73 zien wij o.a. Ds. A. G. van Hamel pleiten voor kerkhervorming als plicht der maatschappij, waarmee men het echter in meerderheid niet eens is; daarentegen gaat men een andere avond wel accoord met de stelling, dat aankweking van vaderlandsliefde meer dan ooit plicht is.

Verder zien wij de meest uiteenlopende onderwerpen behandelen, als: de verbetering van het Hillegat; de wet op de begraafplaatsen; de eisen aan een treurspel te stellen; het kopierecht; deelneming van het volk aan de strafrechtpleging; het gymnasiaal onderwijs; rechtbanken van koophandel (inleider Prof. Mr. J. A. Fruin, uit Utrecht) en de wenselijkheid van een wet op de regeling van kinderarbeid in fabrieken.

In de winter van 1875-'76 is het bestuur tot de conclusie gekomen, dat het optreden van vreemde talenten zeer bevorderlijk voor de bloei van het Gezelschap is: niet minder dan 22 nieuwe leden lieten zich voorhangen en werden aangenomen. Men had nu het ongekende cijfer van 86 leden bereikt. Het gemiddelde aantal aanwezige leden bedroeg 21, tegen tevoren 18. Maar als wij de opkomst van $\frac{1}{4}$ van het totaal aantal wat weinig vinden, vergeten wij dan niet, dat er nog steeds 12 maal per seizoen vergaderd werd!

Dat de vergaderingen, die om 8 uur aanvingen, wel eens tot 11 uur duurden, vindt men veel te laat! Toch blijven gewoonlijk steeds enige leden daarna nog wat plakken voor een genoegelijk samenzijn.

Bewezen werd, dat de handel dringende behoefte had aan een postverbinding met Engeland, via Vlissingen (door Mr. J. D. Veegens uit Den Haag, de latere minister van landbouw, handel en nijverheid) voor 200 aanwezigen (in de Yachtclub); gepleit werd voor drinkwaterleiding, voor hervorming van de brandweer, voor lijkverbranding, voor het participatie-stelsel, voor staatsarmenzorg en voor veredeling van volksvermaken. Dit laatste pleidooi had een schoon resultaat, n.l. de oprichting van de vereniging „Floralia” hier

ter stede! ¹⁾ Maar merkwaardiger avond was m.i. toch die, waarop Dr. J. B. Kan, de rector van het Erasmiaans Gymnasium, zijn stelling: „de emancipatie van de vrouw is een behoefte voor onze tijd” verworpen zag, zij 't ook met geringe meerderheid! En de belangrijkste misschien die, waarin Victor de Stuers optrad en betoogde, dat het verval van beledende kunst en kunstzin in ons land van Staatswege gestuit moest en kon worden door het oprichten van musea, door kunstonderwijs en andere middelen.

In '76 komt de secretaris tot de conclusie, dat nu het Gezelschap zoveel groter is geworden (het telt dan 90 leden), het gezellige karakter der bijeenkomsten is verminderd; de verdedigers komen nu uitsluitend met belangwekkende onderwerpen, die zij met zorg behandelen, de bestrijders spreken alleen dan, als zij ernstige gronden van bestrijding menen te bezitten; en de ongeoefende spreker trekt zich geheel terug! Er vormt zich een kring van hoorders, voor wie niet meer de oefening in het spreken, maar vrucht plukken uit het debat van anderen de leus is. Zij vertegenwoordigen als 't ware de openbare mening, wier goed- of afkeuring men ontziet of op prijs stelt. Tenslotte speelt de actualiteit van het onderwerp en het gehalte van de spreker de grote rol. De buitengewone vergaderingen, met vermaarde sprekers, waren een groot succes; maar het moet er het Spreekgezelschap toch in de eerste plaats om te doen blijven: „zich te oefenen in de moeilijke kunst van bewijsvoering en redenering, van 't geleidelijk rangschikken en duidelijk weergeven van eigen opvattingen en bezwaren”. Dus voortaan geen nieuwe leden meer, die slechts hoorders zullen blijven!

Intussen had men het er in dat seizoen ook naar gemaakt! In een vergadering, die aan de Suikerconventie was gewijd, werden alle leden der Kamer van Koophandel uitgenodigd; er werd een door de heer Plate voorgestelde motie aangenomen (met een uiterst kleine meerderheid overigens), dat het wenselijk was, dat de Suikerconventie door de Staten-Generaal bekrachtigd werd, waarop de Minister van Financiën in de Tweede Kamer zich n.b. als op een gezaghebbende

1) Deze vereniging bevorderde de cultuur van geraniums en andere kamerplanten in de huiskamers van de arbeidende stand.

uitspraak beriep! En een andere keer was Prof. Buys uitgenodigd om in de Nutszaal de algemene dienstplicht voor een groot gehoor te verdedigen. Toen het daaropvolgend debat in de dagbladen werd vermeld en daar werd voortgezet, ontstond er terecht bij een aantal leden verzet: tegen deze afwijking van de traditie van vertrouwelijkheid van het Rotterdamsch Spreekgezelschap!

Toch laat men ook het volgend jaar weer twee sprekers van buiten komen, waaronder de vermaarde Prof. Pekelharing uit Delft, die over „de sociale quaestie” spreekt. Voorts trekt het onze aandacht, dat men herziening van het kiesstelsel dringend noodzakelijk acht; dat men niet optimistisch genoeg is, om met de verdediger in de wederoprichting van het Duitse Rijk geen gevaar te zien voor de kleinere staten; maar dat men ook niet wilde toegeven aan een andere verdediger, dat opheffing van de oorlog een philanthropische hersenschim zou zijn.

In het seizoen '77-'78 is er een sterke vermindering van belangstelling merkbaar, hoewel het aantal leden nog 93 bedraagt. Alleen een vergadering met Alberdingk Thijm als spreker trekt weer veel publiek.

Het volgend jaar brengt geen verbetering. Toch werd b.v. door de heer G. H. Hintzen de actuele vraag behandeld naar de oorzaken van de malaise in de handel, die hij voor Nederland vond in de onvrijzinnige geest, die onze Indische politiek beheerste. (Elke protectie keurde hij af.)

Op 8 April 1879 behandelde Mr. A. Kerdijk weer eens de wet op de kinderarbeid, die dringend verbetering behoefde. Onwillekeurig deed het jaar '79 en de naam Kerdijk mij denken aan de beruchte affaire van Pincoffs & Kerdijk, die nauwelijks een maand later losbarstte. Maar dit was een andere Kerdijk, uit Delft, weldra Algemeen Secretaris van het Nut. Niettemin, de schokken door de Pincoffs-krach veroorzaakt, bleven nog lang natrillen in de Rotterdamse samenleving; en het zal stellig hieraan zijn toe te schrijven, dat men dat najaar later dan ooit, n.l. pas half December, weer met vergaderen aanving. En eigenaardig: de animo is er dan uit. En aan het eind van dit seizoen ziet de secretaris in zijn jaarverslag menig verschijnsel, dat een naderende dood voor het

Spreekgezelschap voorspelt! Men vergaderde deze winter, in het Notarishuis, nog slechts rondom de bestuurstafel! Gunstig is alleen, dat de discussie nu eindelijk algemeen is geworden; vanzelf durft men in kleiner kring meer.

Er wordt o.a. een pleidooi gehouden voor Zola en de naturalistische roman.

En aan het slot nog een knal-effect: men nodigt de gevierde redenaar Prof. Dr. Schaepman, uit Rijsenburg uit, die de afschaffing van de doodstraf bestrijdt! Het was een drukbezochte en genotvolle avond, zegt de secretaris; niet iedereen was het met hem eens; maar zijn geestige en handige wijze van debatteren wekte aller bewondering!

Maar dan is het met het Rotterdamsch Spreekgezelschap ook afgelopen. Het had 14 jaar bestaan.

In October 1870, in het 5de verenigingsjaar dus van het Rotterdamsch Spreekgezelschap, werd hier ter stede een zuster-instelling opgericht, waarmee men van de aanvang af in vriendschappelijke betrekking stond, n.l. de „Vereeniging tot oefening in het spreken in het openbaar”. Het aantal leden hiervan was ongeveer 30, aanvankelijk wat meer. Men moest minstens 17 jaar oud zijn. Gehuwden waren er niet onder de leden, schreef mij oud-notaris Van Ravesteyn, die zelf 24 jaar was, toen hij voorzitter werd. Hij berichtte mij ook, dat men in Irene, in de Oldenbarneveltstraat, vergaderde en na afloop naar het Zuid-Hollandsch Koffiehuis ging aan de Korte Hoogstraat. Het was kennelijk in alles een navolging van het oudere Gezelschap en tot op zekere hoogte een voorbereiding daartoe, blijkens de ledenlijst. Maar de jongelui hebben het langer volgehouden: 23 jaar, dus tot 1893. Gezien echter hun leeftijd, meen ik aan de door hen behandelde onderwerpen minder aandacht te hoeven wijden; al telde hun Vereeniging reeds in het 2de jaar zozeer mee, dat het Bestuur, evenals dat van het Rotterdamsch Spreekgezelschap, uitgenodigd werd, deel te nemen aan de viering van het 25-jarig bestaan van de „Vrijdagsche Vereeniging” te Amsterdam! Dat men bij de aanvang verlangend was om van ouderen te leren, blijkt uit het feit, dat de stellingen van enige zuster-verenigingen op verzoek binnenkwamen en,

althans in het eerste jaarverslag, daarachter werden afgedrukt. Daarbij maken wij dan ook even kennis met de „Vereeniging Vooruitgang” (Debating Society) te Amsterdam (in April '74 opgeheven) en de Debating-club „Rotterdam”. Deze beide gezelschappen vergaderden n.b. elke week! Bij het Amsterdamse vielen mij de Joodse namen op van vele inleiders. Des te meer trof mij de allereerste stelling: „Aan het Germaansche ras behoort de toekomst”! Van de laatste vinden wij verder geen spoor meer, evenmin van de juist in 1870 ontbonden Rotterdamsche Vereeniging „Spreek vrij uit”, die toen aan onze „Vereeniging tot Oefening” haar presidentshamer ten geschenke aanbood.

Toch kan men aan sommige, in deze jongeluis-vereniging behandelde, onderwerpen niet alle waarde ontzeggen.

Dat begint al dadelijk in het eerste jaar, in 1870, als de dan pas 20-jarige student H. B. Greven (10 jaar later hoogleraar in de economie te Leiden) reeds de stellingen verdedigt: „Aan de vrouwen moet van staatswege middelbaar en hooger onderwijs worden gegeven. Alle betrekkingen van het maatschappelijk leven moeten voor de vrouwen openstaan. Vrouwen moeten stemrecht hebben in Kerk en Staat”. Helaas werden hier de stemmingen niet gepubliceerd.

Dezelfde winter verdedigt de 23-jarige J. te Winkel (later hoogleraar te Amsterdam) deze opmerkelijke stellingen: „Dat Nederland vroeger Koloniën verworven en bezeten heeft is te verdedigen. Nu eischt het strenge recht, dat niemand zich inmengt in de handeling van een ander volk, onder welke philanthropische voorwendsels dan ook. De koloniën, nu in bezit, moeten, na een tijd van overgang, met behulp der onderdrukkers aan de oorspronkelijke bewoners teruggegeven worden in vrij eigendom”.

En vervolgens A. Plate heel practisch: „De verdeeling der werk-uren op de handelskantoren hier ter stede is verkeerd en eischt dringend verandering. De beste werktijd is: van 9-5; 's zomers zoo noodig van 8-5 uur”. Gelijk bekend ging men toen nog 's middags om 4 uur naar huis, om 's avonds om 7 uur opnieuw te beginnen.

Zo zou ik nog een paar dozijn curieuse onderwerpen kunnen noemen. Maar dat wordt te lang. Evenwel, in het 2de

seizoen, 6 April 1872, tussen de 12de en 13de vergadering (men vergaderde hier n.l. alle Zaterdagten om de 2 weken) werd er een buitengewone vergadering gehouden met 33 gasten, waaronder 24 dames! Onderwerp van bespreking: „Hilda” door Constantijn. Wat was dat?

Dit is het verhaal van een jong meisje, dat een passie koestert voor een getrouwde dokter, een ongehuwde dominé afwijst en de dood zoekt en vindt bij ambulance-werk in de Frans-Duitse oorlog. Het was onder genoemd pseudoniem eerst verschenen in De Gids van December '71 en van de hand van Mevr. Storm-van der Chijs, één van de allervroegste en bekendste voorvechtsters in ons land voor vrouwenemancipatie. Ruim een kwart eeuw dus vóór een andere geruchtmakende Hilda, n.l. Hilda van Suylenburg, bracht deze Hilda toen reeds de jonkvrouwelijke gemoederen, althans hier in Rotterdam, hevig in beweging. Hiervan was ten onzent niets meer bekend. In het in 1948 verschenen gedenkboek over 150 jaar vrouwenleven in Nederland, „Van moeder op dochter”, komt Mevr. Storm-van der Chijs om de haverklap voor, maar van bovengenoemde pennevrucht geen woord. En Ds. L. S. P. van der Chijs, desgevraagd, had ook nooit gehoord van deze novelle van zijn oudtante.

In het volgende seizoen (4 Jan. '73), als er weer 22 dames te gast zijn, luidt het onderwerp van bespreking: „Doel en vereischten van den roman”. Evenals de vorige keer vinden wij ook nu onder de talrijke debaters geen vrouwen, hoewel hun bij reglementswijziging hiertoe wel het recht was verleend. Maar hun aanwezigheid was wel bevallen; want reeds 3 maanden later (19 April '73) was er weer een vergadering met 22 dames er bij. Ditmaal werd behandeld: de wenselijkheid om op het toneel meer moderne stukken te brengen. Maar dit is toch de laatste vergadering met dames geweest.

In 1874 vangt de secretaris zijn jaarverslag (het vierde) aldus aan: „Het moge voor den secretaris van eene bloeiende vereeniging eene aangename taak zijn, aan het einde van het seizoen over de werkzaamheden van het afgelopen jaar verslag uit te brengen, voor den uwen, die op niets dan verval, op niets dan achteruitgang te wijzen heeft, is het een harde treurige plicht, hem door het reglement opgelegd”. En

verderop: „Terwijl de belangstelling in onze Vereeniging door het houden der dames-vergaderingen in de buitenwereld meer en meer toeneemt, schijnt het alsof de onverschilligheid bij onze eigen leden in dezelfde mate aangroeit”. Toch verheugt hij er zich tenslotte op, dat enkele jongere leden kennelijk vorderingen hebben gemaakt in de kunst van het spreken.

Is een en ander een stemmingskwestie, een sombere bril waardoor de gang van zaken wordt bekeken, of eigenlijk een van averechts bestuursbeleid? Hoe 't ook zij, 2 jaar later verkeert het gezelschap „in bloei” en weer een jaar later wijst de secretaris „op den gunstigsten toestand, waarin de Vereeniging sedert haar achtjarig bestaan nog heeft verkeerd”. Die secretaris is nu H. P. N. Muller en hij gaat er groot op, dat hij voor alle 13 avonden een inleider heeft kunnen vinden. En toch was het aantal leden slechts 22! Een jaar later zegt zijn opvolger, dat zich bij hem 7 sprekers vrijwillig aanmeldden, „terwijl voor de overige beurten onder de leden werd geloot”. Hendrik Muller is nu voorzitter geworden. Het optimisme zet zich voort: het erelid Mr. W. van Rossem Bz., die naar Den Haag vertrok, hielp daar „de Haagsche Debatingclub” oprichten. (Deze werd in '84 weer opgeheven.)

De Pincoffs-krach, in het Rotterd. Spreekgezelschap kennelijk tot uiting gekomen, deed zich in de Vereeniging tot Oefening in 't geheel niet voelen. Integendeel: „loten” voor spreekbeurten was dit jaar niet nodig en men begon direct begin October al te vergaderen. Maar nu niet meer, gelijk tot dusver, in het Nut, maar „in een lokaal bij den heer Hoelen”, dat gezelliger en goedkoper was. Daar was het, dat in 1880 de stelling „de maatschappelijke positie der vrouw eischt dringend verbetering” met overgrote meerderheid werd verworpen!

Jongelui! zal men zeggen. Inderdaad. In '82 komt men met de volgende stelling: „De inmenging van Engeland in Egypte is gemeen”. Een amendement, ingediend om de uitdrukking „gemeen” te vervangen door „af te keuren” wordt echter verworpen en de stelling ongewijzigd aangenomen!

Maar is het aan de andere kant ook weer niet aardig, om

in 1883 de 22-jarige Ph. van Ommeren Jrzn. al te zien pleiten voor staatssubsidie bij het oprichten van trans-Atlantische stoombootlijnen? En om in datzelfde jaar de staf te horen breken over de Rotterdamse kermis en over de toestand der schutterij?

Diezelfde Ph. van Ommeren Jrzn. zegt bij zijn aftreden als secretaris in 1885, dat het doel der Vereeniging steeds is geweest, haar het middelpunt te doen zijn van het intellectuele leven van Rotterdam's jongeren. Hij vraagt zich af, of de onbevredigende opkomst wellicht te wijten was aan de keuze van de Zaterdagavond. Maar dit was de enige avond, waarop de academische leden in de stad waren en die hoorden steeds tot de trouwste en beste bezoekers. Dus dat moest zo blijven.

Ook volgende jaren blijft men hierover klagen en men komt blijkbaar niet op het idee, dat 13 of 14 vergaderingen in één winter wel wat te veel zou kunnen zijn.

Toch gaat men in dit 17de verenigingsjaar al vast een fonds stichten voor een luisterrijke viering van een 25-jarig bestaan der Vereeniging! Maar dat jubileum is nog ver in 't verschiet!

Een hoogtepunt is deze winter een avond in het Nut met vele gasten, waarbij Hendrik Muller vertelt van zijn reizen door Afrika.

Sommige onderwerpen komen na jaren opnieuw aan de orde, soms tot 3, 4 maal toe en blijven blijkbaar actueel, zoals de wet op de kinderarbeid, de afschaffing van de kermis, de lijkverbranding, de algemene dienstplicht, de Zondagsrust, de goede invloed van het toneel, de vivisectie, het neomalthusianisme enz.

In '88 breekt L. J. C. J. van Ravesteyn een lans voor meer ambachtsonderwijs. En naar aanleiding van het tragische einde van de keizer van Duitsland, Frederik III, wordt fel gediscussieerd over de vraag: of bij zijn behandeling het staatsbelang had moeten praevaleren, dan wel zijn persoonlijk welzijn¹⁾.

1) In het vorige najaar (van '87) had kroonprins Frederik de keuze tussen een keel-operatie, waardoor hij zijn spraak zou verliezen, of een dodelijke afloop binnen enige maanden tengevolge van het kankergezwell in zijn keel. Hij koos het laatste.

Zeer interessant en zeer verscheiden blijven de onderwerpen, waarover gedebatteerd wordt: afschaffing van de opiumpacht, Vondels impopulariteit, invoering van een Rijks-inkomstenbelasting, de staatsloterij, de toneelkritiek in de dagbladen, de politieke caricatuur, de vereenvoudigde spelling, het vegetarisme, de Jodenvervolging. Maar als op 10 Juni 1893 de stelling: „De moderne denkbeelden over de emancipatie der vrouw verdienen in het algemeen toejuicing” wordt verworpen, blijkt dit de laatste vergadering geweest te zijn. Zeven jaar lang is er jaarlijks f 20,— opzij gelegd voor de viering van het zilveren feest; maar de bespaarde f 140,— hebben hun doel niet bereikt!

Het zat in de lucht: het jaar tevoren was eveneens een einde gekomen aan het „Spreekgezelschap”, dat slechts 5 jaar had bestaan.

Toch was de oprichting van dit „Spreekgezelschap” in 1887 een merkwaardig symptoom geweest. Zes oud-leden van het in 1880 ter ziele gegane Rotterdamsche Spreekgezelschap, onder aanvoering van Mr. B. C. J. Loder en G. H. Hintzen, met 10 oud-leden van de Vereeniging tot Oefening, onder wie de ere-leden Mr. H. N. Mees en H. P. N. Muller, hadden nog 21 andere Rotterdammers, onder wie vele gestudeerden, bereid gevonden opnieuw een debatgezelschap op te richten. Doch nu zouden geen 12 vergaderingen meer per winter gehouden worden, maar slechts 5; elke eerste Dinsdag van de maanden November tot Maart. Maar op een groot aantal leden was men niet gesteld: het mocht de 45 niet overschrijden. Overigens lijken de statuten als twee druppels water op die van het Rotterd. Spreekgezelschap: nog altijd moet men f 10,— boete betalen, als men zijn spreekbeurt niet vervult zonder wettige verhindering; nog altijd moet men staande het woord voeren; en nog altijd wordt er gestemd over de stellingen, ook door de gasten.

Ik beschik slechts over 3 van de 5 jaarverslagen. De onderwerpen zijn ernstig: persoonlijke dienstplicht, termijnhandel, subsidie aan toneelgezelschappen, evenredig kiesstelsel, koloniaal bezit, arbeids- en nijverheidsraden, voorwaardelijke

veroordeeling, belastingvoorstellen van minister Pierson. Maar van deze twee laatste onderwerpen waren al geen stellingen meer gemaakt; het waren besprekingen geworden „door het Bestuur aan de orde gesteld”. En dit was ook elders steeds een testimonium paupertatis geweest! Trouwens de beide laatste jaren waren er geen 5, maar slechts 3 vergaderingen gehouden. De animo was er al weer uit. En het volgend seizoen begint men niet meer opnieuw.